

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

Andrzej Korybski

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

ORCID: 0000-0002-7705-0116

andrzej.korybski@poczta.umcs.lublin.pl

Status prawny mediatora w postępowaniu mediacyjnym w sprawach cywilnych

STRESZCZENIE

W kulturze prawa stanowionego zarówno wprowadzenie postępowania mediacyjnego do porządku prawnego, jak też określenie statusu prawnego mediatora i jego odpowiedzialności wymaga działań ustawodawczych. Z taką sytuacją mamy do czynienia w polskim porządku prawnym. Postępowanie mediacyjne w sprawach cywilnych zostało wprowadzone do prawa cywilnego w 2005 r., zaś w 2015 r. model mediacji w sprawach cywilnych został dość istotnie znowelizowany. Zmianom uległ też status mediatora w związku z wprowadzeniem nowego typu mediatora – tzw. stałego mediatora, a także z nieco innym ukształtowaniem odpowiedzialności prawnej mediatorów. Zmiany te zostały rozważone w artykule. W ich konsekwencji wzmocnione zostały przesłanki postępującej profesjonalizacji czynności mediacyjnych.

Słowa kluczowe: mediacja; mediator; status prawny; sprawa cywilna; postępowanie mediacyjne; odpowiedzialność prawna; odpowiedzialność zawodowa

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA SPOŁECZNEJ I ZAWODOWEJ ROLI MEDIATORA

Kwestia statusu prawnego mediatora ma już w piśmiennictwie prawniczym swoją literaturę, przy czym dotyczy ona głównie pozycji mediatora w anglosaskich porządkach prawnych¹. Istnieje tam pewien ogólny model mediatora, pomimo pewnego marginesu różnicowania pozycji mediatora w poszczególnych państwach anglosaskich. Opracowań poświęconych pozycji mediatora w porządkach prawa stanowionego jest znacznie mniej². Status prawny mediatora w tych porządkach jest kształtowany poprzez ustawy, niekiedy znacznie różnicowane. Utrudnia to budowę jednego modelu statusu prawnego mediatora, bowiem zarówno wprowadzenie mediacji do porządku prawnego, jak też ukształtowanie obowiązków i uprawnień mediatora zależy od woli ustawodawcy. Dopiero ustawowe ramy mediacji umożliwiają określenie sfery praw oraz obowiązków mediatora poprzez umowę stron sporu z mediatorem

¹ Fragmentaryczna analiza obowiązków i odpowiedzialności mediatora jest zawarta w większości ogólnych opracowań oraz podręczników poświęconych mediacji (por. np. *Mediation: Principles and Regulation in Comparative Perspective*, eds. K.J. Hopt, F. Steffek, Oxford 2013, zwłaszcza s. 73–92). W przestrzeni internetowej są dostępne liczne opracowania dotyczące obowiązków oraz etyki zawodowej mediatora w USA, Australii, Nowej Zelandii i w innych państwach o anglosaskiej kulturze prawnej (jako tzw. *mediation career guides*), włącznie z charakterystyką podstawowych typów odpowiedzialności mediatora.

² Podobnie jak w literaturze anglosaskiej, są to z reguły fragmenty opracowań podręcznikowych i monograficznych. Artykuły poświęcone temu zagadnieniu są nieliczne. Por. np. A. Zienkiewicz, *Mediator w sprawach cywilnych*, „Rejent” 2005, nr 5; W. Broński, M. Dąbrowski, *Status prawny mediatora w sprawach cywilnych. Stan obecny i propozycje zmian*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2014, t. 24, nr 4; A. Bieliński, *Mediator w sprawach cywilnych – wybrane zagadnienia regulacji obcych i polskich*, http://arbitraz.laszczuk.pl/_adr/35/Mediator_w_sprawach_cywilnych_-_wybrane_zagadnienia_regulacji_obcych_i_polskich.pdf [dostęp: 10.12.2017]. Zob. także: M. Myślińska, *Mediator w polskim porządku prawnym*, Warszawa 2018, *passim*.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

(tzw. umowę o świadczenie usługi mediacyjnej/umowę mediatorską³). Każda zmiana ustaw dotyczących mediacji może prowadzić do istotnych przeobrażeń statusu mediatora, rozumianego jako ogół jego uprawnień i obowiązków w relacjach ze stronami sporu, sądem (o ile spór zawisł już w sądzie) oraz ośrodkiem mediacyjnym (o ile mediator jest wpisany na listę mediatorów prowadzoną przez dany ośrodek/centrum mediacyjne).

Obowiązki mediatora określają zakres jego odpowiedzialności prawnej i zawodowej. Zmiana regulacji prawnej mediacji (w tym zwłaszcza zmiana sfery obowiązków mediatora) wpływa w konsekwencji na zmiany statusu prawnego mediatora. Z taką właśnie sytuacją mamy obecnie do czynienia w polskim porządku prawnym. Dokonana ostatnio nowelizacja polskiego prawa obowiązującego w zakresie mediacji w sprawach cywilnych, w tym zwłaszcza nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego⁴ oraz Prawa o ustroju sądów powszechnych⁵, spowodowała, że dotychczasowa analiza statusu mediatora w sprawach cywilnych wymaga modyfikacji oraz uzupełnień⁶.

Dobrowolność mediacji i swoboda woli stron w doborze mediatora oraz kształtowaniu zakresu czynności mediacyjnych jest traktowana jako fundamentalna zasada mediacji, w tym mediacji w sprawach cywilnych. Jest ona punktem wyjścia do określenia kluczowych uprawnień stron sporu w zakresie doboru osoby mediatora oraz określania jego praw i obowiązków⁷. Dobrowolność mediacji oznacza, że to strony ostatecznie decydują zarówno o przystąpieniu do postępowania mediacyjnego, jak też o zasadach tego postępowania oraz o osobie mediatora. Wyjątkowo dobrowolność mediacji może zostać ograniczona z woli ustawodawcy poprzez wprowadzenie instytucji tzw. obligacji obligatoryjnej, której istotą jest obowiązek rozważenia mediacji jako formy załatwienia sporu. Ostatecznie jednak strony muszą i tu zgodzić się na przeprowadzenie mediacji, osobę mediatora oraz akceptację jej wyniku w postaci ugody (porozumienia) stron⁸. Dopuszczalność mediacji obligatoryjnej musi mieć przy tym odpowiednią podstawę w obowiązującym ustawodawstwie.

Punktem wyjścia przy określeniu istoty oraz zakresu odpowiedzialności prawnej mediatora jest charakterystyka roli mediatora w procesie polubownego rozwiązywania sporu, a w tym zwłaszcza w procesie polubownego rozwiązywania sporu cywilnego. Rola społeczna⁹ obejmuje bowiem utrwalone oczekiwania społeczne dotyczące zachowań określonych

³ Zgodnie z obowiązującymi w Polsce przepisami należy wyróżnić dwa rodzaje umów dotyczących mediacji: umowy między stronami danego sporu i umowy między stronami oraz mediatora (kto i jak powinien świadczyć usługę mediacji dla stron).

⁴ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. 2016, poz. 1822), dalej jako: k.p.c.

⁵ Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (t.j. Dz.U. 2016, poz. 2062 z późn. zm.), dalej jako: p.u.s.p.

⁶ Nowelizacja została dokonana ustawą z dnia 10 września 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wspieraniem polubownych metod rozwiązywania sporów (Dz.U. 2015, poz. 1595). Obecnie stan prawny obowiązujący w odniesieniu do mediacji w sprawach cywilnych tworzą znowelizowane przepisy Kodeksu postępowania cywilnego oraz Prawa o ustroju sądów powszechnych, a także akty wykonawcze wydane do tych ustaw.

⁷ W dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady nr 2008/52 WE z dnia 21 maja 2008 r. dotyczącej niektórych aspektów mediacji w sprawach cywilnych i handlowych mediacja została określona jako zorganizowane postępowanie prowadzone za zgodą stron przez mediatora; o osobie mediatora decydują same strony.

⁸ Więcej o mediacji obligatoryjnej: K. Gajda-Roszczyńska, *Mediacja obligatoryjna*, „Przegląd Prawa Cywilnego” 2012, nr 3, zwłaszcza s. 443–446. Por. także: *Mediacja. Teoria, normy, praktyka*, red. K. Pleszka, J. Czapska, M. Araszkiewicz, M. Pękała, Warszawa 2017, s. 236–239.

⁹ O rolach społecznych w literaturze z zakresu nauk prawnych por. S. Ehrlich, *Dynamika norm. Podstawowe zagadnienia wiążących wzorów zachowania*, Warszawa 1994, s. 223–224. Por. także: G. Skąpska, J. Czapska,

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

podmiotów w odpowiednich sytuacjach. Zachowania te są z reguły wyznaczone przez wiążące normy społeczne, w tym obowiązujące normy prawne. Kluczową częścią normatywnie wyznaczonej roli prawnej mediatora jest status prawny mediatora, rozumiany jako ogół praw i obowiązków mediatora, ukształtowanych na podstawie obowiązujących ustaw. Roli społecznej nie można jednak sprowadzać tylko do norm zawierających wyraźne oczekiwania określonych zachowań w odpowiednich sytuacjach, kierowane do zindywidualizowanych podmiotów jako wykonawców roli. Należy wziąć pod uwagę także cechy osobowościowe (tzw. wzór osobowy roli) oraz kulturowe uwarunkowania wykonywania danej roli, w tym uwarunkowania komunikacyjne (język i umiejętności perswazyjne)¹⁰. Różnice w kulturowych uwarunkowaniach są związane z typem kultury prawnej, w jakiej działa wykonawca danej roli społecznej; zróżnicowanie kulturowe jest jednym z powodów rozbieżności między rolą i statusem mediatora w porządku prawa stanowionego oraz w anglosaskim porządku prawnym. Dla wykonywania roli mediatora w kulturze prawa stanowionego, w tym w polskim porządku prawnym, ważne są ustawowe regulacje praw oraz obowiązków mediatora. Pozostałe prawa i obowiązki muszą bowiem pozostawać w ramach wyznaczonych przez konstytucyjny porządek prawny.

Dyskusyjność wyodrębnienia zawodu mediatora wymaga rozważenia szczególnego typu roli społecznej – roli zawodowej. Istotą roli zawodowej jest określenie (w tym regulacja normatywna) oczekiwań i wzorów dotyczących wykonywania pewnych czynności w obrocie prawnym jako czynności zawodowych, a więc czynności skierowanych na zaspokojenie potrzeb i dążeń innych podmiotów społecznych oraz stanowiących dla danej osoby jako wykonawcy roli zawodowej (i ewentualnie członków jej rodziny) źródło przychodów oraz życiowego utrzymania. Wyodrębnianie ról zawodowych jest wynikiem specjalizacji w zakresie wytwarzania dóbr oraz oferowania usług potrzebnych innym podmiotom dla zaspokojenia ich potrzeb. Przy wyodrębnianiu roli zawodowej należy zatem określić typ dobra bądź usługi oferowanej przez wykonawcę danej roli, a także kwalifikacje niezbędne dla zapewnienia temu dobru/usłudze takiej jakości, jaka jest wymagana na rynku zawodowym. Świadczenie dobra/usługi podlega przy tym odpowiedniej wycenie, ponieważ za wykonanie takiej usługi należy się wykonawcy roli zawodowej odpowiednia zapłata. Przyjęcie, że rola społeczna mediatora jest rolą zawodową, wynika ze społecznego zapotrzebowania na szczególne usługi świadczone przez mediatorów. Świadczenie takich usług wymaga pewnych szczególnych wymagań i kwalifikacji od mediatora po to, aby zapewnić odpowiednią jakość i skuteczność usługi. Należy także ustalić ogólny wzorzec roli zawodowej mediatora, obejmujący ogół jego praw i obowiązków, a więc ustalić status prawny mediatora, w tym określić zasady ustalania ekwiwalentnej zapłaty za usługę mediacyjną.

USTALANIE STATUSU MEDIATORA W POLSKIM PORZĄDKU PRAWNYM

W przepisach polskiego prawa obowiązującego nie wymienia się wprost wszystkich zadań i obowiązków, jakie spoczywają na mediatorze w związku ze wszczęciem mediacji

M. Kozłowska, *Spoleczne role prawników (sędziów, prokuratorów, adwokatów)*, Wrocław 1989; M. Arczewska, *Spoleczne role sędziów rodzinnych*, Warszawa 2009.

¹⁰ Por. S. Ehrlich, *Wiążące wzory zachowania. Rzecz o wielości systemów norm*, Warszawa 1995, s. 29–33, 52–60.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

oraz jej przebiegiem. Obowiązki te powinny być określone w umowie o świadczenie usługi mediacyjnej, a przy tym mieścić się w ogólnych ramach wyznaczonych przez umowę o mediację¹¹. Przy doborze mediatora z listy mediatorów prowadzonej przez dany ośrodek mediacyjny określenie obowiązków i zadań mediatora w części nieuregulowanej przez obowiązujące ustawodawstwo spoczywa na ośrodku mediacyjnym. W takiej sytuacji ośrodek bierze na siebie ustalenie obowiązków odpowiednio profesjonalnego i starannego działania mediatora i czyni to poprzez ustalenie odpowiednich wymogów wpisu na listę mediatorów, a także poprzez stanowienie odpowiednich kodeksów etyki i deontologii zawodowej mediatora. Ale i tu strony mają prawo do innego ukształtowania treści umowy mediatorskiej. Mediator ma możliwość odstąpienia od umowy w sytuacji, gdy warunki zaproponowane przez strony mu nie odpowiadają bądź są rozbieżne z normami i zasadami przyjętymi w danej organizacji skupiającej mediatorów.

W obecnym stanie prawnym środowisko mediatorów podlega podziałowi na dwie grupy mediatorów. Pierwszą stanowią mediatorzy wpisani na listy stałych mediatorów prowadzone przez prezesów odpowiednich sądów okręgowych. Drugą stanowią pozostali mediatorzy, wpisani na listy prowadzone przez organizacje pozarządowe lub uczelnie wyższe, a także tzw. mediatorzy *ad hoc*, swobodnie dobierani przez strony sporu spośród osób dysponujących pełną zdolnością do czynności prawnych oraz pełnią praw publicznych¹².

Stały mediator to taki mediator, który został wpisany na listę stałych mediatorów decyzją prezesa odpowiedniego sądu okręgowego. Przed 1 stycznia 2016 r. terminem „stały mediator” określano w literaturze mediatorów wpisanych na listy prowadzone przez odpowiednie ośrodki mediacyjne. Regulacja statusu prawnego stałych mediatorów nie jest zbyt rozbudowana, jednakże nie budzi wątpliwości, że jest ona skierowana na profesjonalizację czynności mediacyjnych, a w konsekwencji także na wzmocnienie pozycji zawodowej mediatora. Obecnie przepisy art. 157a–157f p.u.s.p. określają kwalifikacje stałego mediatora i tryb nadzoru nad wykonywaniem przez niego czynności mediacyjnych. Mimo obarczenia sądu nadzorem nad działaniami stałych mediatorów przepisy nie przewidują, aby Skarb Państwa ponosił odpowiedzialność za działania stałego mediatora (a także innych mediatorów wyznaczonych przez sąd). Mediator nie ma też obowiązku zawarcia umowy odpowiedzialności cywilnej za szkody wyrządzone przy prowadzeniu mediacji. Jest to konsekwencja autonomii sporu oraz swobody stron w doborze osoby mediatora. Przyjęcie rozwiązania polegającego na obciążeniu państwa odpowiedzialnością za szkody wyrządzone przez mediatora byłoby uzasadnione w sytuacji, w której sąd brałby na siebie odpowiedzialność za wyznaczenie osoby mediatora. Stały mediator wyznaczony do danej sprawy przez sąd musi jednak podać ważny powód odmowy, w odróżnieniu od pozostałych mediatorów (w tym zwłaszcza mediatora *ad hoc*), którzy mogą odmówić prowadzenia mediacji w ciągu tygodnia od doręczenia wniosku o mediację z każdej przyczyny, jakiej nie muszą oni ujawniać (w tej kwestii akty wewnętrzne danego ośrodka mediacyjnego mogą zaostrzać wymogi dotyczące mediatora w kwestii ewentualnej odmowy podjęcia się roli mediatora w danej sprawie).

¹¹ Por. Ł. Błaszczak, *Charakter prawny umowy o mediację*, „ADR. Arbitraż i Mediacja” 2008, nr 1, s. 25–26. Por. także: W. Broński, M. Dąbrowski, *op. cit.*, s. 12; A. Zienkiewicz, *op. cit.*, *passim*.

¹² Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 stycznia 2016 r. w sprawie prowadzenia listy stałych mediatorów (Dz.U. 2016, poz. 122).

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

Status prawny stałego mediatora cechuje się zwiększonymi obowiązkami w porównaniu ze statusem prawnym pozostałych mediatorów. Mediator jest wpisywany na listę stałych mediatorów na swój wniosek, poprzez decyzję wydawaną przez prezesa sądu okręgowego, i w taki sam sposób może być też z tej listy skreślony. Prezes sądu okręgowego uzyskał także możliwość weryfikacji działalności zawodowej stałego mediatora oraz skreślenia go z listy w sytuacji, w której zostały do niego zgłoszone uzasadnione zastrzeżenia ocenione jako nie należyte wykonywanie obowiązków stałego mediatora. Do pomocy prezesa sądu okręgowego pozostaje koordynator do spraw mediacji. Koordynator do spraw mediacji musi działać w każdym sądzie okręgowym.

Od stałego mediatora ustawa wymaga odpowiedniego stopnia profesjonalizmu oraz niekaralności. Warto stwierdzić w tym miejscu, że te dodatkowe wymogi kierowane do stałego mediatora zostały określone dość ogólnie (co do niezbędnej wiedzy i umiejętności w zakresie prowadzenia mediacji). W tej sytuacji na znaczeniu zyskują przede wszystkim mediatorzy wpisani na listy mediatorów prowadzone przez ośrodki mediacyjne. W ich przypadku nie pojawia się problem nieudokumentowania dotychczasowej praktyki w zakresie mediacji, a także zaliczonych kursów i szkoleń doskonalących wiedzę i umiejętności mediacyjne. Właśnie tacy mediatorzy są dobrymi i weryfikowalnymi kandydatami na stałego mediatora.

Można wyróżnić trzy grupy obowiązków mediatora. Pierwszą tworzą obowiązki wynikające z istoty stosunku prawnego między mediatorem a stronami mediacji. Są to w pierwszym rzędzie obowiązki mediatora wobec stron sporu, jednakże przy mediacji ze skierowania sądu mogą to być również obowiązki wobec podmiotu (organu) kierującego sprawę do mediacji. Drugą grupę obowiązków tworzą te, które odnoszą się do ośrodka mediacyjnego, do którego przynależy mediator. Obowiązków tych nie ma mediator *ad hoc*. Obowiązki te są z reguły określone w aktach prawa wewnętrznego danego ośrodka mediacyjnego. W sytuacji, w której o zawodzie mediatora można mówić w sensie zawodu zasadniczo nieuregulowanego ustawowo, obowiązki mediatora określone w prawie wewnętrznym danego ośrodka są skierowane na zapewnienie niezbędnego profesjonalizmu mediatora przy dokonywaniu czynności związanych z postępowaniem mediacyjnym. Regulacja ustawowa obowiązków stałych mediatorów i związanej z nimi odpowiedzialności jest jednak jeszcze bardzo lakoniczna, zaś praktyka stosowania tych przepisów dopiero się kształtuje.

PRAWA I OBOWIĄZKI MEDIATORA W MEDIACJI W SPRAWACH CYWILNYCH – WYBRANE ZAGADNIENIA

Nowelizacja Kodeksu prawa cywilnego oraz niektórych innych ustaw wprowadziła zmiany w normatywnej regulacji oczekiwań kierowanych do mediatorów w sprawach cywilnych. W ustawach nie wymienia się wszystkich zadań i obowiązków, jakie należą do mediatora w związku ze wszczęciem mediacji oraz jej przebiegiem¹³. Oznacza to, że obowiązki te powinny zostać sprecyzowane w umowie. Możliwe jest także inne rozwiązanie w sytuacji doboru mediatora z listy mediatorów prowadzonej przez dany ośrodek mediacyjny. Wówczas ośrodek bierze na siebie ustalenie obowiązków odpowiednio profesjonalnego i starannego działania mediatora i czyni to we wzorcowej umowie mediatorskiej poprzez narzucanie od-

¹³ Podobnie: W. Broński, M. Dąbrowski, *op. cit.*, s. 10.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

powiednich wymogów wpisu na listę mediatorów, a także poprzez stanowienie odpowiednich kodeksów etyki i deontologii zawodowej mediatora. Jednak i w takiej sytuacji strony mają prawo do kształtowania treści umowy odpowiedniej dla danej sprawy, zespołu praw i obowiązków mediatora. Mediator ma możliwość odstąpienia od umowy w sytuacji, gdy warunki zaproponowane przez strony mu nie odpowiadają bądź są rozbieżne z normami i zasadami przyjętymi w danym ośrodku mediacyjnym.

Charakterystyka odpowiedzialności mediatora w mediacji w sprawach cywilnych jest związana z konstrukcyjnymi cechami mediacji oraz swoistością mediacji w sprawach cywilnych. Może ona mieć nie tylko postać odpowiedzialności cywilnej, ale również – jeśli uwzględnimy postępującą profesjonalizację działalności mediacyjnej w odniesieniu do mediatorów skupionych w ośrodkach mediacyjnych – postać *sui generis* odpowiedzialności zawodowej. Jeśli zaś uznamy mediatora za profesjonalistę i dopuścimy wprowadzenie odpowiedzialności dyscyplinarnej mediatorów w ramach odpowiednich ośrodków/centrów mediacyjnych, możemy dopuścić również odpowiednie powiązanie odpowiedzialności zawodowej (dyscyplinarnej) z odpowiedzialnością karną¹⁴.

Ustawowa regulacja mediacji w sprawach cywilnych pozwala na dokonanie analizy odpowiedzialności cywilnej mediatora w zależności od prawnej podstawy jego relacji ze stronami, a także sądem oraz ośrodkiem mediacyjnym (o ile mediator jest wpisany na listę mediatorów danego ośrodka). Dla ustalenia odpowiedzialności mediatora dokonującego czynności mediacyjnych w sporach cywilnych podstawowe znaczenie ma regulacja reżimu i zasad odpowiedzialności mediatora w prawie cywilnym. Nie wyklucza to jednak analizy odpowiedzialności zawodowej mediatora, w tym odpowiedzialności dotyczącej niedochowania standardów etycznych mediatora¹⁵.

Mediacja w sprawach cywilnych powinna mieć szeroki zakres zastosowania oraz nawiązywać do konstrukcji ugody. Strony powinny mieć możliwość poddania pod mediację każdej sprawy, jaka może zakończyć się ugodą. Jest to zatem szerokie rozumienie sprawy cywilnej, obejmujące poza sprawami *stricto* cywilnymi także sprawy rodzinne, gospodarcze i pracownicze. Do grupy spraw, w których przeprowadzenie mediacji uznano za niedopuszczalne ze względu na ograniczenia ustawowe (materialne i procesowe), zaliczono: sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych, sprawy o uznanie postanowień wzorca umownego za niedozwolone, sprawy o ustalenie ojcostwa lub macierzyństwa, sprawy o unieważnienie małżeństwa, sprawy o rozwiązanie przysposobienia, sprawy niemające charakteru sporu prawnego (takie jak sprawy rejestrowe, wieczystoksięgowe), sprawy o ubezwłasnowolnienie, sprawy o stwierdzenie zasiedzenia czy też formalnego istnienia uchwały walnego zgromadzenia spółki kapitałowej czy o uchylenie uchwały walnego zgromadzenia spółdzielni. Należy dodać, że nie tylko zakazy wyrażone wprost w przepisach prawa mogą stanowić formalną barierę w zawarciu ugody. Sąd nie może bowiem zatwierdzić ugody, która jest sprzeczna z prawem lub zasadami współżycia społecznego bądź służy do obejścia prawa bądź gdy zawiera

¹⁴ Takie wnioski wyciąga np. N.E. Buzatu, analizując możliwe typy przestępstw w rumuńskim prawie karnym, dotyczących niezachowania przez mediatora tajemnicy zawodowej w rumuńskim prawie karnym. Por. N.E. Buzatu, *The Responsibility of Mediator*, "AGORA International Journal of Juridical Sciences" 2013, No. 4, s. 11–12.

¹⁵ O obowiązkach etycznych mediatora por. M. Koszowski, *Prawno-etyczne aspekty wykonywania zawodu mediatora (zasady etyki mediatora) z uwzględnieniem standardów europejskich*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 2008, nr 77, zwłaszcza s. 32–45. Zob. także: M. Myślińska, *op. cit.*, s. 286–266.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

sprzeczności albo jest niezrozumiała. Ocena, czy w danej sprawie cywilnej jest możliwe jej zakończenie w drodze zawarcia przez strony ugody, należy do sądu prowadzącego postępowanie w sprawie.

Szeroki zakres spraw cywilnych wymaga wyjątkowych kompetencji społecznych, wiedzy o złożonej naturze sporów prawnych oraz umiejętności interpersonalnych. Wymóg wiedzy i kompetencji odpowiednich do swoistości danego sporu jest wymogiem kierowanym również do mediatorów. W niektórych sporach kwalifikacje mediatora nie muszą być szczególnie zaawansowane (np. w sporach sąsiedzkich), jednakże w pozostałych typach sporów cywilnych (zwłaszcza rodzinnych oraz gospodarczych) kwalifikacje te powinny być odpowiednie do złożoności przedmiotu sporu, zaś potwierdzeniem tych kwalifikacji powinny być odpowiednie certyfikaty i dyplomy zawodowe, wzmocnione odpowiednią praktyką. Zadanie określenia tych kwalifikacji oraz innych wymogów kierowanych do mediatora ciąży na ustawodawcy. Ogólna regulacja dotycząca przesłanek dostępności mediacji oraz wymogów stawianych postępowaniu mediacyjnemu i osobom mediatora w sprawach cywilnych nie może być zbyt szczegółowa, aby nie ograniczać swobody stron w doborze osoby mediatora, zwłaszcza w prostszych sporach, niewymagających zaawansowanej wiedzy i kompetencji zawodowych.

Polski ustawodawca wyróżnił wśród spraw cywilnych te, które z uwagi na chronione prawnie wartości życia społecznego powinny uzyskać szczególne regulacje prawne, w tym regulacje w zakresie możliwości zastosowania mediacji i osiągnięcia porozumienia między stronami. Są to mediacje w sprawach rodzinnych i opiekuńczych. Ustawodawca polski szczególnie zaleca mediacje w odniesieniu do tych spraw, w których istnieją rzeczywiste możliwości utrzymania związku małżeńskiego, a także spraw, w których związek (małżeństwo albo związek nieformalny) kończy się zawarciem przez strony jednoznacznego porozumienia określającego ich dalsze relacje skierowane na dobro spraw rodzinnych wymagających kontynuacji oraz opieki nad potomstwem. Poza sprawami małżeńskimi do mediacji można także skierować sprawy dotyczące szczegółowego określenia sposobu wykonywania władzy rodzicielskiej nad wspólnym małoletnim dzieckiem (dziećmi). W powyższych sprawach ustawodawca uznał, że lepszym rozwiązaniem – w porównaniu z odgórnym zdecydowaniem przez sąd o treści wyroku rozwodowego, ustanowienia separacji czy określenia zakresu wykonywania władzy rodzicielskiej – jest doprowadzenie do zawarcia porozumienia między stronami, włącznie z pozostawieniem rodzicom małoletniego dziecka (dzieci) prawa do wspólnego ustanowienia zasad rozwiązania spornych kwestii. Te szczególne regulacje są uzasadnione dobrem dziecka jako szczególną wartością prawnie chronioną. Szczegółność i doniosłość społeczna sporów rodzinnych wymaga szczególnych kwalifikacji zawodowych mediatora, dlatego też polski ustawodawca zdecydował się na wprowadzenie dość daleko idących wymogów przy doborze osoby mediatora¹⁶.

Prawo obowiązujące wyznacza fundamentalne przesłanki, jakie musi spełnić kandydat na mediatora w sporze cywilnym. Takimi przesłankami są: pełna zdolność do czynności prawnych oraz pełnia praw publicznych. Zakres praw i obowiązków mediatora zależy zaś nie

¹⁶ O swoistości mediacji rodzinnej i pozycji mediatora w tych mediacjach rodzinnych por. np. A. Gójska, V. Huryn, *Mediacja w rozwiązywaniu konfliktów rodzinnych*, Warszawa 2007; M. Kwiatkowska, *Instytucja mediacji w sprawach rodzinnych*, „Zeszyty Naukowe Instytutu Administracji AJD” 2012, nr 2(6), s. 95–118; M. Kaźmierczak, J. Kaźmierczak, *Mediacja rodzinna*, Warszawa 2015.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

tylko od umowy o świadczenie usługi mediacyjnej zawartej przez mediatora ze stronami sporu, ale także od roli mediacyjnej, w jakiej taki mediator występuje (mediator *ad hoc*, mediator z listy prowadzonej przez ośrodek mediacyjny, stały mediator). Przepisy Kodeksu postępowania cywilnego stanowią, że mediatorem nie może być sędzia pełniący swój urząd. Te same przepisy tworzą jednak furtkę dla sędziów w stanie spoczynku do przeprowadzania mediacji. Takie rozwiązanie nie narusza zasady bezstronności mediatora, a przy tym uwzględnia wymogi profesjonalizmu prawniczego w ustalaniu istoty sporu. W obowiązujących przepisach brak jest podstawy prawnej do odmowy pełnienia roli mediatora innym osobom pracującym w sądach lub związanym z wymiarem sprawiedliwości (jak asystentom sędziego, referendarzom, sekretarzom sądowym, ławnikom itp.). Wydaje się, że w odniesieniu do mediacji z inicjatywy sądu nie powinno się wyznaczać na mediatorów tych osób z uwagi na to, że mogą one w przyszłości być zaangażowane w dany spór w sytuacji, gdy mediacja zakończy się niepowodzeniem¹⁷. Warto jednak odnotować, że część przedstawicieli doktryny prawa cywilnego dopuszcza uznanie rezultatu mediacji za skuteczny także w sytuacji, gdy zawarcie ugody nastąpiło przed osobą, która nie miała szczególnych kwalifikacji zawodowych do mediowania w sprawach cywilnych, w których takie kwalifikacje są wymagane. Za takim stanowiskiem przemawia bowiem fundamentalna zasada autonomii sporu i dobrowolności mediacji, a także nadrzędności woli stron w wyznaczeniu osoby mediatora. Powinny jednak być spełnione generalne wymogi kierowane do mediatora, w tym zwłaszcza wymóg pełnej zdolności do czynności prawnych; jest to niezbędne dla skutecznego dokonania wielu czynności w postępowaniu mediacyjnym, w tym sporządzenia protokołu z przebiegu postępowania mediacyjnego.

Mediator powinien zachować bezstronność przy prowadzeniu mediacji. Należy jednak wbrew stanowisku przeważającemu w doktrynie stwierdzić, że bezstronność ta mieści w sobie także neutralność mediatora rozumianą w ten sposób, że nie pozostaje on z żadną ze stron w takich relacjach, jakie stwarzałyby podejrzenie stronniczości (np. w relacji pokrewieństwa, więzi przyjacielskich, relacji podporządkowania itp.). Prawo nie reguluje kwestii wyłączenia mediatora podejrzanego o brak bezstronności (neutralności), ponieważ z uwagi na zasadę dobrowolności każda ze stron ma możliwość niewyrażenia zgody na takiego mediatora. Pojawia się kwestia, jak to zrobić, gdy podejrzenie braku neutralności lub stronniczości powstanie już po zgodzie obu stron na osobę mediatora. Trafne wydaje się stanowisko, że naruszenie zasady bezstronności przez stałego mediatora, w tym polegające na ukryciu okoliczności budzących wątpliwości co do jego bezstronności, jest przesłanką do stwierdzenia nienależytego wykonania obowiązków w rozumieniu art. 157c § 1 pkt 5 p.u.s.p., o czym sąd powinien z urzędu powiadomić właściwego prezesa sądu.

Przebieg i rezultaty postępowania mediacyjnego nie są jawne dla osób trzecich wobec uczestników postępowania mediacyjnego (w tym członków rodziny stron, pełnomocników stron, ekspertów itp.). Taka regulacja prawna niejawności mediacji jest uzasadniona jej dobrowolnością. Strony mogą jednak zgodnie zezwolić takim osobom na udział w mediacji, przy czym powinno się to dokonać w porozumieniu z mediatorem. Należy przyjąć, że jeśli strony wprowadzą osoby trzecie do mediacji bez takiego porozumienia, może to być podstawą rezygnacji mediatora z prowadzenia mediacji. Regulacja ta stanowi konsekwencję zasady

¹⁷ Podobnie: P. Telenga, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Jakubecki, t. 1, Warszawa 2017, s. 336.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

poufności mediacji. Należy w związku z tym uznać, że mediator, który naruszył zasadę poufności, wyrządzając szkodę stronom, ponosi odpowiedzialność odszkodowawczą na podstawie art. 471 k.c.¹⁸

Źródłem zobowiązaniowego stosunku prawnego łączącego mediatora ze stronami jest umowa o świadczenie usługi mediacyjnej/umowa mediatorska. W doktrynie prawa cywilnego umowa ta jest z reguły traktowana jako umowa nienazwana, do której na podstawie art. 750 k.c. należy stosować przepisy o umowie zlecenia¹⁹. W przypadku skierowania sprawy do mediacji przez sąd należy uznać, że zdarzeniem prawnym prowadzącym do nawiązania takiego stosunku zobowiązaniowego jest też czynność prawna stron (ich zgoda), nie zaś orzeczenie sądu. W tej sytuacji należy jednak zastrzec, że swoboda woli stron w zakresie dotyczącym określenia przez strony treści takiej umowy jest jednak ograniczona treścią postanowienia sądu co do czasu trwania mediacji. Strony nie są związane decyzją sądu co do wyboru osoby mediatora. Zgoda stron na mediację powinna być wyraźna, nie zaś dorozumiana²⁰.

Sąd może wyznaczyć zarówno mediatora *ad hoc* z listy ośrodka mediacyjnego, jak i stałego mediatora. Ale robi to dopiero wówczas, gdy strony same nie dokonały innego wyboru osoby mediatora. Jeżeli strony nie wybrały mediatora, a przynajmniej jedna z nich nie godzi się na osobę mediatora wskazaną przez sąd, powinna ona wnieść o wyłączenie mediatora i wnioskować o wyznaczenie innego bądź o odstąpienie od mediacji. Aby uniknąć sankcji z art. 1103 § 2 k.p.c., strona taka powinna wskazać przyczynę braku zgody wynikającą z zastrzeżeń co do osoby mediatora. Należy także dopuścić zgodny wniosek stron o zmianę osoby mediatora w każdym czasie okresu wyznaczonego przez sąd na postępowanie mediacyjne. Strony decydujące się na zmianę osoby mediatora w terminie tygodniowym powinny zwrócić się do sądu z oświadczeniem, że wybrały innego mediatora. Z założenia, że podstawą stosunku prawnego między mediatorem a stronami jest umowa, należy uznać, że prawo stron do wyboru osoby mediatora wynika też z tego, że strony nie są zobowiązane do zawarcia umowy z mediatorem wskazanym przez sąd. Nie można wykluczyć, że strony w trakcie mediacji dokonają wyboru innego mediatora i za zgodą dotychczasowego mediatora rozwiążą umowę oraz powierzą prowadzenie mediacji nowemu mediatorowi. Powstaje wówczas nieuregulowana wyraźnie kwestia wzajemnych rozliczeń między dotychczasowym mediatorem a stronami oraz odpowiedzialności dotychczasowego mediatora. Należy w takiej sytuacji uznać, że w umowie mediatorskiej można określić warunki odstąpienia od umowy mediatorskiej, włącznie z roszczeniem odstępnego (art. 396 k.c.).

W obecnym stanie prawnym mediator ma prawo i obowiązek zapoznania się z aktami sprawy. W komunikacji mediatora ze stronami nie stosuje się zasady oficjalności doręczeń, ale z uwagi na swą odpowiedzialność mediator powinien dysponować potwierdzeniem otrzymania odpowiedniego materiału. Po zawarciu umowy mediatorskiej mediator bez zbędnej zwłoki powinien przystąpić do czynności mediacyjnych, w tym do uzgodnienia ze stronami terminu i miejsca posiedzenia mediacyjnego. Brak możliwości takiego uzgodnienia skutkuje w istocie odmową przystąpienia do mediacji.

¹⁸ Podobnie: M. Pazdan, *Prawa i obowiązki oraz odpowiedzialność mediatora*, [w:] *Odpowiedzialność cywilna*, red. M. Pyziak-Szafnicka, Kraków 2004, za: *Kodeks postępowania cywilnego...*, s. 338.

¹⁹ Takie stanowisko przeważa w doktrynie. Por. *Kodeks postępowania cywilnego...*, s. 339.

²⁰ Podobnie: *ibidem*, s. 343. Por. także: J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapiere, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2014, s. 322.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

Wymogi formalne wniosku o mediację są zbliżone do wymogów pozwu. W ten sposób zostają wyznaczone przedmiotowe i podmiotowe granice mediacji. Jednak w sensie formalnym wniosek ten nie stanowi pisma procesowego. Gdyby we wniosku zabrakło istotnych elementów, mediator ma obowiązek wezwać strony do uzupełnienia wniosku. Jest to jeden z nielicznych przykładów wprowadzenia pewnych wymogów formalnych do postępowania mediacyjnego, powodowanego troską o interes prawny stron w sytuacji, gdy zostanie osiągnięta ugoda. Dlatego też, jak się wydaje, odmowa przez mediatora prowadzenia mediacji tylko z uwagi na luki bądź wady wniosku nie powinna mieć miejsca²¹.

Strony umowy o mediację mogą same dookreślić obowiązki i zadania mediatora; istnieją też wzorce czynności mediacyjnych wypracowane w poszczególnych ośrodkach mediacyjnych²². Akceptacja takiego wzorca jest możliwa w sytuacji doboru mediatora z listy mediatorów prowadzonej przez dany ośrodek mediacyjny. Wówczas ośrodek ten bierze na siebie ustalenie obowiązków odpowiednio profesjonalnego i starannego działania mediatora i czyni to poprzez organizowanie szkoleń oraz kursów doskonalących wiedzę i umiejętności mediatorów zrzeszonych w danym ośrodku. Jeżeli strony doborą mediatora *ad hoc* lub nie zaakceptują mediatora z listy prowadzonej przez dany ośrodek mediacyjny, ustalenie zadań i obowiązków mediatora obciąża same strony, które powinny tego dokonać poprzez wprowadzenie odpowiednich postanowień umownych.

Dla charakterystyki uprawnień mediatora sądowego istotne znaczenie ma regulacja zawarta w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego, Prawa o ustroju sądów powszechnych oraz ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych²³, zgodnie z którą sąd ustala i przyznaje mediatorowi wynagrodzenie za przeprowadzenie mediacji wszczętej z inicjatywy sądu. W stanie prawnym obowiązującym do 1 stycznia 2016 r. wynagrodzenie mediatora nie stanowiło wydatku w rozumieniu ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych i było ustalane oraz wypłacane przez strony bez udziału sądu – i to niezależnie od tego, czy sprawa trafiała do mediacji z woli stron czy też na wniosek sądu zaakceptowany przez strony. Miało to swoje dalsze konsekwencje prawne już na gruncie regulacji podatkowych, generalnie zdecydowanie mniej korzystnych dla mediatorów w porównaniu ze stanem obowiązującym od 1 stycznia 2016 r. Obecnie zaliczenie kosztów mediacji do kosztów sądowych umożliwia występowanie przez strony o zwolnienie przez sąd z kosztów mediacji. Jest to więc rozwiązanie zdecydowanie korzystniejsze dla stron sporu. Zmienia to również sytuację finansową mediatora w kwestii jego przychodów – w świetle prawa podatkowego. Należy jednak zaznaczyć, że nadal istnieje możliwość zawarcia przez mediatora ze stronami takiej umowy dotyczącej jego wynagrodzenia, że również w tej sytuacji będzie on mógł otrzymać wynagrodzenie za czynności mediacyjne od stron, a także zwrot kosztów poniesionych na przeprowadzenie mediacji. Utrzymana została zasada, zgodnie z którą wynagrodzenie mediatora oraz zwrot poniesionych przez niego wydatków obciążają strony postępowania. Wydaje się, że w dalszej fazie doskonalenia rozwiązań ustawowych dotyczących mediacji warto byłoby rozważyć wprowadzenie częściowych regulacji przerzucających rozsądną część kosztów związanych z nakłanianiem stron do mediacji przez mediatora oraz przygotowaniem postępowania mediacyjnego

²¹ Za: *Kodeks postępowania cywilnego...*, s. 341–342.

²² Szerzej: W. Broński, M. Dąbrowski, *op. cit.*, *passim*.

²³ T.j. Dz.U. 2018, poz. 300.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

(a więc swoistej „pomocy mediacyjnej” dla stron postępowania) na państwo na wzór rozwiązań dotyczących nieodpłatnej pomocy prawnej. Państwo powinno być bowiem zainteresowane – w świetle przyjętych na siebie zobowiązań prawnomiedzynarodowych i zobowiązań wynikających z prawa Unii Europejskiej, a także zasady wyrażonej w art. 10 k.p.c. – ugodowym załatwianiem sporów cywilnych.

Szczegółowe rozwiązania dotyczące wysokości wynagrodzenia mediatora i jego wydatków w sytuacji, gdy wynagrodzenie to i zwrot wydatków ustala sąd, są przedmiotem rozporządzenia wykonawczego do ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych²⁴. Zwrot kosztów wydatków poniesionych przez mediatora na wszczęcie i przeprowadzenie postępowania mediacyjnego powinien natomiast dotyczyć wydatków niezbędnych i racjonalnie uzasadnionych. Odpowiedzialność stron wobec mediatora (w tym z tytułu roszczenia mediatora o wynagrodzenie) jest oparta na konstrukcji odpowiedzialności solidarnej. W obowiązującym stanie prawnym kosztów postępowania mediacyjnego nie zalicza się do kosztów sądowych, jednakże w przypadkach określonych w art. 98/1 § 1 i 2 k.p.c. stanowią one koszty procesu niezbędne do celowego dochodzenia praw i celowej obrony. Jest to istotna regulacja z uwagi na to, że mediatorowi nie przysługuje roszczenie do Skarbu Państwa o zapłatę nieuiszczonego przez strony wynagrodzenia i musi tego roszczenia dochodzić wobec stron.

Istotną zasadą jest wprowadzenie możliwości zażalenia, składanego przez strony lub mediatora, do sądu wyższej instancji na postanowienie sądu I instancji w sprawie ustalenia wysokości wynagrodzenia mediatora oraz zwrotu poniesionych przez niego kosztów. Interesującym zagadnieniem będzie obserwacja praktyki sądowej w tych sprawach, bowiem treści objęte takim zażaleniem mogą pozostawać w rozbieżności z jedną z fundamentalnych zasad mediacji, jaką jest poufność. Mediator, strony oraz inne osoby biorące udział w postępowaniu mediacyjnym są obowiązane zachować w tajemnicy fakty, o których dowiedziały się w związku z przeprowadzeniem mediacji. Jedynie strony mogą zwolnić mediatora i inne osoby biorące udział w tym postępowaniu z tego obowiązku. Sąd uzyskał jednak poprzez wprowadzone rozwiązanie rzeczywistą możliwość dostępu do danych oraz informacji, jakie strony sporu być może chciałyby zachować dla siebie. Bez takich informacji weryfikacja przez sąd sposobu realizacji przez mediatora jego obowiązków związanych z efektywnym przeprowadzeniem mediacji, a w tym racjonalnego uzasadnienia poniesionych przez niego kosztów, może okazać się niemożliwa.

PODSUMOWANIE

W obecnym stanie regulacji prawnej mediacji w sprawach cywilnych status mediatora został ukształtowany w wyniku kompromisu między oczekiwaniami różnych grup społecznych zainteresowanych polubownym rozwiązywaniem sporów cywilnych²⁵. Jest kwestią dyskusyjną, czy oczekiwania te, pochodzące od co najmniej trzech grup podmiotów zainteresowanych mediacją (tj. stron sporu jako odbiorców usług mediacyjnych, środowiska mediatorów, w tym zwłaszcza ośrodków mediacyjnych, do których należy zdecydowana większość

²⁴ Kwestie te reguluje rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 czerwca 2016 r. w sprawie wysokości wynagrodzenia i podlegających zwrotowi wydatków mediatora w postępowaniu cywilnym (Dz.U. 2016, poz. 921).

²⁵ Szerzej: M. Myślińska, *op. cit.*, s. 71–152. Por. także: A. Kalisz, *Mediacja jako forma dialogu w stosowaniu prawa*, Warszawa 2016, s. 25–41.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

mediatorów, i wreszcie organów państwowych zaangażowanych w procesy mediacyjne, w tym zwłaszcza sądów), są już społecznie wyraźnie skryształizowane i odpowiednio stabilne. Dodać jednak od razu należy, że wzorzec normatywny roli zawodowej mediatora nie jest wzorcem, jaki można byłoby w pełni zdeterminować prawnie. Rozwiązania ustawowe formułują ramy określające prawne możliwości mediacji. Dotyczą one zakresu i zasad postępowania mediacyjnego. Nie przesądzają jednak szczegółowo o doborze i kolejności wszystkich czynności zawodowych mediatora, określają jedynie kluczowe kwestie oraz zasady i obowiązki mediatora w postępowaniu mediacyjnym. Dotyczą zatem fundamentalnych wymogów związanych z zapewnieniem dobrowolności mediacji, bezstronności mediatora i jego fachowości, a także poufności mediacji. Pozostała część obowiązków mediatora związanych z przygotowaniem i przeprowadzeniem mediacji jest w istocie pozostawiona stronom oraz samemu mediatorowi. Oczekiwania stron dotyczące mediacji oraz osoby mediatora są zatem czynnikiem wypełniającym treścią ogólne ramy roli zawodowej mediatora. Jest oczywiste, że istota i swoistość danej sprawy cywilnej wpływają na oczekiwania stron formułowane wobec mediatora i wyrażone ostatecznie w umowie mediatorskiej.

W świetle dokonanych wyżej ustaleń istotnym wymogiem kierowanym do mediatora jest jego odpowiednia wiedza o stanie obowiązującego ustawodawstwa oraz o możliwościach i uwarunkowaniach użycia odpowiednich instrumentów prawnych do osiągnięcia ugody w sporze. Konieczne jest dysponowanie przez mediatora elementarną wiedzą prawną dotyczącą regulacji prawnej rozstrzygnięcia spraw określonego typu, jak też faktycznymi umiejętnościami pośredniczenia w sporze w celu osiągnięcia trwałej ugody między stronami. Można wyobrazić sobie mediatora, który jest w stanie posiąść i wykorzystać wiedzę prawną umożliwiającą rozwiązywanie sporów w różnych dziedzinach i gałęziach prawa obowiązującego. Wydaje się jednak, że w skali całego środowiska mediatorów traktujących działalność mediacyjną jako zawód nieuchronna i celowa jest specjalizacja zawodowa, wyznaczona charakterem spraw przyjmowanych do mediacji. Celowa i na dłuższą metę nie do uniknięcia jest specjalizacja zawodowych mediatorów w sprawach określonego typu, w tym w rozwiązywaniu spraw cywilnych jako spraw wynikających ze sporu powstałego na gruncie szeroko rozumianego prawa cywilnego. W dalszej kolejności można wyróżnić pewne szczególne wymogi kierowane do mediatorów w pewnych istotnych społecznie typach spraw cywilnych, jak sprawy rodzinne, gospodarcze, konsumenckie itp.

Całość oczekiwań społecznych tworzących wspomniany wcześniej standard zachowań mediatora (a więc norm określających prawa i obowiązki mediatora w odniesieniu do ich roli zawodowej) wyznacza status społeczny mediatora. Częścią tego statusu jest status prawny mediatora, obejmujący jego uprawnienia i obowiązki wynikające z obowiązującego prawa. Z kolei wyodrębnienie obowiązków przypisywanych mediatorowi rodzi kwestię odpowiedzialności mediatora. O odpowiedzialności prawnej mediatora można mówić w sytuacji, w której nie dopełnił on lub nienależycie dopełnił ciążące na nim obowiązki o charakterze nakazu bądź złamał ciążący na nim obowiązek w postaci odpowiedniego zakazu. Obowiązki te są w dużej mierze ukształtowane przez typ stosunku zobowiązaniowego łączącego mediatora ze stronami sporu. Dobrowolność mediacji oznacza, że to strony ostatecznie decydują zarówno o przystąpieniu do postępowania mediacyjnego, jak też o zasadach tego postępowania oraz o osobie mediatora. O ramach organizacyjnych tego postępowania mogą

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

zdecydować przy tym same strony w ramach krajowego ustawodawstwa cywilnego. Krajowy ustawodawca może jednak w formie ustawy uregulować kluczowe fragmenty tego postępowania, a nawet sięgnąć do konstrukcji mediacji obligatoryjnej. Polski ustawodawca nie wprowadził instytucji mediacji obligatoryjnej, aczkolwiek w kontekście nowelizacji odeksu postępowania cywilnego należy wspomnieć o obligatoryjności udziału stron w tzw. postępowaniu informacyjnym, zorientowanym na rozeznanie stron w możliwościach ugodowego załatwienia sprawy.

Określenie charakteru prawnego umowy mediatorskiej jest przedmiotem sporu w doktrynie prawniczej. Brak jest w przepisach określenia jakichś szczególnych wymogów formalnych dotyczących zawarcia umowy, a także jej formy prawnej. Należy zatem przyjąć, że umowa o mediację jest dwustronną czynnością prawną o charakterze zobowiązania wzajemnego, wywołującą określone przez strony umowy skutki materialnoprawne w sferze praw i obowiązków zarówno stron sporu, jak też mediatora. Trafne wydaje się stanowisko traktujące umowę mediatorską jako umowę nienazwaną; można jednak rozważać przynajmniej częściową zasadność ujęcia tej umowy jako umowy nazwanej, uregulowanej jednakże poza przepisami Kodeksu cywilnego (przy założeniu, że przynajmniej część postanowień istotnych umowy mediatorskiej, zawartej w związku z toczącym się postępowaniem w sprawie cywilnej, jest uregulowana przepisami Kodeksu postępowania cywilnego). Z punktu widzenia konstrukcji tej umowy może być ona odrębną umową albo umową związaną z umową o mediację bądź – poprzez tzw. klauzulę mediacyjną – z inną, szerszą umową między stronami.

W przypadku mediacji na podstawie wyraźnej umowy mediatorskiej nie ma wątpliwości, że odpowiedzialność mediatora ma charakter kontraktowy, ponieważ wynika ona z treści stosunku zobowiązaniowego, u którego podstaw leży umowa. W dwóch pozostałych sytuacjach przesądzenie, że mediator ponosi odpowiedzialność kontraktową, nie jest już tak oczywiste. W sytuacjach tych warunkiem wszczęcia postępowania mediacyjnego jest wyrażenie zgody przez obie strony sporu na przystąpienie do mediacji (gdy sprawę kieruje do mediacji sąd) bądź przez drugą stronę (w sytuacji, gdy to pierwsza strona składa wnioski o przystąpienie do mediacji). W konsekwencji w literaturze przyjmuje się, że w obu sytuacjach dochodzi do zawarcia umowy między stronami sporu a mediatorem, przy czym jest to umowa dorozumiana, wynikająca z czynności podjętych przez jedną bądź obie strony sporu (a więc *per facta concludentia*)²⁶.

W kwestii kontrowersyjnego postulatu ustawowej regulacji zawodu mediatora jako zawodu regulowanego, wysuwanego od co najmniej kilkunastu lat przez środowisko mediatorów, należy stwierdzić, że postulat ten został częściowo zrealizowany poprzez wprowadzenie regulacji stałych mediatorów do Działu IV Prawa o ustroju sądów powszechnych, a więc działu poświęconego innym niż sędziowie grupom zawodowym działającym w sądach powszechnych (jak referendarze, kuratorzy, pracownicy administracyjni sądu). Ustawowa regulacja statusu prawnego mediatora dotyczy jednak tylko stałych mediatorów i jest cząstkowa w porównaniu z ustawową regulacją innych zawodów związanych z wymiarem sprawiedliwości, a także zawodów regulowanych. Nie obejmuje ona w związku z tym całego środowiska mediatorów, a ponadto nie reguluje wielu ważnych kwestii, jak kwestie samorządu zawo-

²⁶ Por. R. Cebula, *Mediacja w polskim prawie cywilnym*, „Mediator” 2005, nr 34, s. 28; J. Kuźmicka-Sulikowska, *Podstawa prawna odpowiedzialności cywilnej mediatora*, „ADR. Arbitraż i Mediacja” 2008, nr 3, s. 78–79.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

dowego mediatorów oraz kompetencji organów tego samorządu, kompleksowej regulacji wymogów wejścia do grupy zawodowej mediatorów oraz praw i obowiązków mediatora (w tym obowiązków etyki zawodowej). Można zatem mówić, że już obecnie istnieje wystarczająco prawnie wyodrębniony zawód mediatora, choć jego regulacja (w części także ustawowa) nie może być porównywana z regulacją ustawową tzw. zawodów regulowanych²⁷. Status prawny tego zawodu jest uregulowany jedynie fragmentarycznie, a ponadto nie ma pełnych podstaw do uznania, że każdy mediator dokonuje swoich czynności zawodowo, z uwagi na niedookreślony prawnie status mediatora *ad hoc*.

W państwach europejskich ukształtowały się dwa rozwiązania w kwestii regulacji ustawowej zawodu mediatora²⁸. W pierwszym modelu (m.in. w Polsce, Belgii, Danii, Francji, Holandii, Portugalii i Wielkiej Brytanii) zawód mediatora i postępowanie mediacyjne podlegają fragmentarycznej regulacji w różnych aktach ustawowych, w tym w kodeksach postępowania sądowego. W drugim modelu regulacji zawodu mediatora i mediacji dokonuje się w jednym akcie jako swoistej konstytucji dla zawodu mediatora (np. w Austrii, Bułgarii, Estonii czy Finlandii). Nie wyklucza to regulacji pewnych kwestii istotnych dla zawodu mediatora oraz postępowania mediacyjnego w innych ustawach, jednakże pomiędzy tym fundamentalnym dla mediacji aktem a innymi aktami zachodzi relacja *lex generalis – lex specialis*. Należy jednak zwrócić uwagę na to, że także w tym drugim modelu nie ma odrębnej regulacji ustawowej dotyczącej samego zawodu mediatora. Analiza prawno-porównawcza pozwala zatem na sformułowanie tezy o wystarczalności rozproszonej regulacji ustawowej zarówno zawodu mediatora, jak też postępowania mediacyjnego (a raczej postępowań mediacyjnych, bowiem różnicują się one zgodnie z charakterem i zakresem regulacji prawnej na mediacje w prawie cywilnym, prawie karnym i prawie publicznym/administracyjnym).

Pomimo pozytywnej w istocie oceny obowiązujących obecnie w polskim porządku rozwiązań ustawowych dotyczących mediacji i zawodu mediatora pewne kwestie dotyczące zawodu mediatora można byłoby jeszcze rozwinąć lub usprawnić. Dotyczy to zwłaszcza wprowadzenia spójnego (i być może ujednoliconego w skali krajowego porządku prawnego) systemu akredytacji mediatorów, stwarzającego takie same bądź podobne wymagania dla wszystkich mediatorów dążących do specjalizacji w określonym typie sporów sądowych. Można byłoby rozważyć także wprowadzenie spójnego systemu szkoleń oraz innych form podnoszenia kwalifikacji mediacyjnych. Nie ulega wątpliwości, że wprowadzenie takich rozwiązań wiązałoby się z kolejnymi ustawowymi zmianami statusu prawnego mediatora, a w konsekwencji także ze zredefiniowaniem kwestii odpowiedzialności zawodowej mediatora, w tym odpowiedzialności mediatora w sprawach cywilnych.

Na koniec należy podjąć kwestię ubezpieczenia mediatora od ewentualnych szkód powstałych w związku z wykonaniem usługi mediacyjnej²⁹. Wydaje się, że zawieranie takich

²⁷ W polskim porządku prawnym charakterystyka zawodów mediatora i mediatora sądowego jest zawarta w załączniku do rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy (Dz.U. 2014 r., poz. 1145; Dz.U. 2016, poz. 1876). Por. także: W. Broński, P. Sławicki, *Mediator – czy potrzebna specjalna ustawa*, www.rp.pl/artykul/1093170-Bronski-Slawicki-o-mediacji-czy-potrzebna-specjalna-ustawa.html [dostęp: 27.04.2017].

²⁸ Reprezentatywny materiał porównawczy w tej kwestii zawiera książka pod redakcją K.J. Hopta, F. Steffeka (*op. cit., passim*).

²⁹ W zachodniej literaturze poświęconej mediacjom i zawodowi mediatora kwestia ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej mediatora jest traktowana jako jedna z podstawowych kwestii warunkujących dalszą profesjonalizację

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

umów ubezpieczeniowych z odpowiednim ubezpieczycielem przez mediatora *ad hoc* jest mało prawdopodobne w szerszej skali społecznej. Kwestią jest tu jednak oszacowanie możliwości ryzyka, a także wypracowanie odpowiednich schematów umowy ubezpieczeniowej. Nie wydaje się jednak, aby firmy ubezpieczeniowe były zainteresowane w szerszym wymiarze oferowaniem takich usług ubezpieczeniowych. Inaczej przedstawia się kwestia ubezpieczenia mediatorów skupionych w ośrodkach mediacyjnych. Po pierwsze, same ośrodki mediacyjne mogą stawiać wymóg ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej jako wymóg przynależności do danego ośrodka. Po drugie, także firmy ubezpieczeniowe są zainteresowane świadczeniem takich usług ubezpieczeniowych na rzecz mediatorów skupionych w danym ośrodku mediacyjnym z uwagi na tzw. efekt skali ubezpieczenia. Taka też jest obecna praktyka największych ośrodków mediacyjnych w Polsce.

Osobną kwestią jest obowiązkowe ubezpieczenie od odpowiedzialności cywilnej mediatorów. Taki postulat jest, co prawda, niekiedy wysuwany, przy czym postuluje się tu wprowadzenie ustawowego obowiązku mediatorów do ubezpieczania swojej działalności od odpowiedzialności cywilnej na wzór takiej konstrukcji ubezpieczeniowej narzuconej na przedstawicieli wielu wolnych zawodów jako tzw. zawodów regulowanych ustawowo (jak adwokatów czy radców prawnych). Wydaje się, że wprowadzenie obowiązkowego ubezpieczenia OC jako obowiązku mediatorów wymagałoby pełnej profesjonalizacji zawodu mediatora, a zatem także rezygnacji z instytucji mediatora *ad hoc*. Wiązałoby się to z wprowadzeniem obowiązkowej przynależności mediatorów do jakiejś ogólnopolskiej organizacji mediatorów o charakterze samorządowym. Wymagałoby to ustawowej regulacji samorządu mediatorów oraz rozważenia, jak takie rozwiązanie miałyby się do zasad dobrowolności mediacji oraz swobody stron w doborze osoby mediatora. Z tego względu postulat ukształtowania zawodu mediatora jako zawodu regulowanego ustawowo oraz posiadającego własny samorząd zawodowy wydaje się być mało realny przynajmniej w najbliższej przyszłości. Nie można go jednak całkowicie przekreślać z uwagi na to, że jest on coraz powszechniej wysuwany przez środowiska skupiające mediatorów w poszczególnych państwach członkowskich Unii Europejskiej.

BIBLIOGRAFIA

- Arczewska M., *Spoleczne role sędziów rodzinnych*, Warszawa 2009.
- Badgley R.A., *Mediator Liability Claims: A Survey of Recent Developments*, www.lockelord.com/~media/Files/Newsandevents/publications/2013/05/Mediator%Liability [dostęp: 9.03.2018].
- Bieliński A., *Mediator w sprawach cywilnych – wybrane zagadnienia regulacji obcych i polskich*, http://arbitraz.laszczuk.pl/_adr/35/Mediator_w_sprawach_cywilnych_-_wybrane_zagadnienia_regulacji_obcych_i_polskich.pdf [dostęp: 10.12.2017].
- Błaszczak Ł., *Charakter prawny umowy o mediację*, „ADR. Arbitraż i Mediacja” 2008, nr 1.
- Broński W., Dąbrowski M., *Status prawny mediatora w sprawach cywilnych. Stan obecny i propozycje zmian*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2014, t. 24, nr 4.
- Broński W., Sławicki P., *Mediator – czy potrzebna specjalna ustawa*, www.rp.pl/artykul/1093170-Bronski-Slawicki-o-mediacji-czy-potrzebna-specjalna-ustawa.html [dostęp: 27.04.2017].
- Buzatu N.E., *The Responsibility of Mediator*, „AGORA International Journal of Juridical Sciences” 2013, No. 4.

cję zawodu mediatora. Por. np. B.I. Kogan, *Mediator Liability and Mediator Liability Insurance*, www.rimediators.org/yahoo-siteadmin/assets/docs/Mediator_Liability_Insurance.21280717.pdf [dostęp: 9.03.2018]; R.A. Badgley, *Mediator Liability Claims: A Survey of Recent Developments*, www.lockelord.com/~media/Files/Newsandevents/publications/2013/05/Mediator%Liability [dostęp: 9.03.2018].

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

- Cebula R., *Mediacja w polskim prawie cywilnym*, „Mediator” 2005, nr 34.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady nr 2008/52 WE z dnia 21 maja 2008 r. dotycząca niektórych aspektów mediacji w sprawach cywilnych i handlowych.
- Ehrlich S., *Dynamika norm. Podstawowe zagadnienia wiążących wzorów zachowania*, Warszawa 1994.
- Ehrlich S., *Wiążące wzory zachowania. Rzecz o wielości systemów norm*, Warszawa 1995.
- Gajda-Roszczyńska K., *Mediacja obligatoryjna*, „Przegląd Prawa Cywilnego” 2012, nr 3.
- Gójska A., Huryn V., *Mediacja w rozwiązywaniu konfliktów rodzinnych*, Warszawa 2007.
- Jodłowski J., Resich Z., Lapierre J., Misiuk-Jodłowska T., Weitz K., *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2014.
- Kalisz A., *Mediacja jako forma dialogu w stosowaniu prawa*, Warszawa 2016.
- Kaźmierczak M., Kaźmierczak J., *Mediacja rodzinna*, Warszawa 2015.
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Jakubecki, t. 1, Warszawa 2017.
- Kogan B.I., *Mediator Liability and Mediator Liability Insurance*, www.rimediators.org/yahoo-siteadmin/assets/docs/Mediator_Liability_Insurance.21280717.pdf [dostęp: 9.03.2018].
- Koszowski M., *Prawno-etyczne aspekty wykonywania zawodu mediatora (zasady etyki mediatora) z uwzględnieniem standardów europejskich*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 2008, nr 77.
- Kuźmicka-Sulikowska J., *Podstawa prawna odpowiedzialności cywilnej mediatora*, „ADR. Arbitraż i Mediacja” 2008, nr 3.
- Kwiatkowska M., *Instytucja mediacji w sprawach rodzinnych*, „Zeszyty Naukowe Instytutu Administracji AJD” 2012, nr 2(6).
- Mediacja. Teoria, normy, praktyka*, red. K. Płaszka, J. Czapska, M. Araszkiewicz, M. Pękala, Warszawa 2017.
- Mediation: Principles and Regulation in Comparative Perspective*, eds. K.J. Hopt, F. Steffek, Oxford 2013.
- Mysłińska M., *Mediator w polskim porządku prawnym*, Warszawa 2018.
- Pazdan M., *Prawa i obowiązki oraz odpowiedzialność mediatora*, [w:] *Odpowiedzialność cywilna*, red. M. Pyziak-Szafnicka, Kraków 2004.
- Rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy (Dz.U. 2014 r., poz. 1145; Dz.U. 2016, poz. 1876).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 stycznia 2016 r. w sprawie prowadzenia listy stałych mediatorów (Dz.U. 2016, poz. 122).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 czerwca 2016 r. w sprawie wysokości wynagrodzenia i podlegających zwrotowi wydatków mediatora w postępowaniu cywilnym (Dz.U. 2016, poz. 921).
- Skąpska G., Czapska J., Kozłowska M., *Społeczne role prawników (sędziów, prokuratorów, adwokatów)*, Wrocław 1989.
- Telenga P., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Jakubecki, t. 1, Warszawa 2017.
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. 2016, poz. 1822).
- Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (t.j. Dz.U. 2016, poz. 2062 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (t.j. Dz.U. 2018, poz. 300).
- Ustawa z dnia 10 września 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wspieraniem polubownych metod rozwiązywania sporów (Dz.U. 2015, poz. 1595).
- Zienkiewicz A., *Mediator w sprawach cywilnych*, „Rejent” 2005, nr 5.